

คำแปลจดหมายเหตุวันวลิต

จำเริญวังชิงชัย (ประทับขุนนาค)

พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ

คุณหญิงทิพย์ สุรพันธุ์พิสุทธิ

มารดา

ณวัดประยูรวงศาวาส

วันที่ ๒๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๖

โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

คำแปลจกหมายเหตุวันวลิต

จำเริญวังชิงชัย (ประทีปบุณนาค)

พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ

คุณหญิงทิพย์ สุรพันธุ์พิสุทธิ

มารดา

ณวัดประยูรวงศาวาส

วันที่ ๒๓ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๗

โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

เลขห้อง 313

959.303

เลขหมู่ พ147๗

เลขทะเบียน

NATIONAL LIBRARY OF THAILAND

31111004148985

คุณหญิงทิพย์ สूरพันธุ์พิสุทธิ์

ด้วยอนันตนาถ
จาก หอศิลปวัฒนธรรม

คำนำ

พระยาศรีธรรมสาส์น (แทน บุนนาค)
ได้มาแจ้งความว่า ในงานพระราชทานเพลิง
ศพ คุณหญิงทิพย์ สุรพันธุ์พิสุทธิ จำเริญ
วังช้างชัย (ประทีป บุนนาค) ประสงค์จะพิมพ์
จดหมายเหตุวันวลิต เพื่อเป็นของแจก
สนองคุณมารดา หอสมุดแห่งชาติจึงอนุญาต
ให้พิมพ์ตามประสงค์

คำแปลจดหมายเหตุวันวลิต ที่พิมพ์ใน
สมุดเล่มนี้ ขุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาค
พันธุ์) แปลจากต้นฉบับภาษาอังกฤษให้ราช
บัณฑิตยสภา โดยรับสั่งของสมเด็จพระ
พระยาดำรงราชานุภาพ ครั้นยังดำรงตำแหน่ง
นายกรัฐมนตรีบัณฑิตยสภา ต้นฉบับมีอยู่ใน

หอพระสมุดวชิราวุธ แต่ไม่จบ มีเพียงเท่า
ที่พิมพ์ในสมุดเล่มนี้

จดหมายเหตุวันวลิตนี้ ชาววิลันดาชื่อ
วันวลิตที่เข้ามาตั้งห้างอยู่ในกรุงศรีอยุธยาครั้ง
แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม เขียนไว้เป็น
ภาษาวิลันดาในปี ค.ศ. ๑๖๔๗ (พ.ศ. ๒๑๙๐)
แล้วมีผู้แปลจากภาษาวิลันดา เป็นภาษาฝรั่ง
เศสและพิมพ์ขึ้นในกรุงปารีสเมื่อ ค.ศ. ๑๖๖๓
(พ.ศ. ๒๒๐๖) ต่อมามิสเตอร์มันดี เอ็ม. เอ.
เจ้าของโรงพิมพ์และหนังสือพิมพ์ บาง
กอกไทม์ ได้แปล เป็นภาษาอังกฤษอีกต่อ
หนึ่ง เรื่องในจดหมายเหตุนี้กล่าวถึงความ
เป็นไป ตอน ปลายรัชสมัยพระเจ้าทรงธรรม
และการจลาจลซึ่งเกิดขึ้นในอาณาจักรสยาม
ตลอดลงมาถึงพระองค์ไถ (คือพระเจ้าปรา
สาททอง) ได้ราชสมบัติ ในจดหมายเหตุนี้

ค

เรียกพระเจ้าปราสาททอง เมื่อก่อนได้ราชสมบัติว่า พระองค์ไธ และกล่าวว่า พระองค์ไธ เป็นบุตรออกศรัทธมาราช ผู้ภาดาของพระราชชนนีพระเจ้าทรงธรรม พระองค์ไธรับราชการในกรมมหาดเล็ก ได้เป็นที่พระหมื่นสรรเพช แล้วเลื่อนเป็นออกศรัทธวงศาจางวางมหาดเล็ก เมื่อสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมสวรรคตแล้ว จึงได้เลื่อนขึ้นเป็นที่สมุหพระกลาโหม ซึ่งมีเนื้อเรื่องน่ารู้มาก แต่เป็นธรรมดาของการจดประวัติศาสตร์บ้านเมืองย่อมเป็นไปตามความรู้ความเห็นของผู้จดข้อความบางตอนจึงแตกต่างจากท่าน กระนั้นก็ดี ก็ยังเป็นหนังสือที่ช่วยให้แสงสว่างแก่การศึกษาประวัติศาสตร์ในสมัยนั้นได้เป็นส่วนหนึ่ง เพราะเป็นเรื่องที่ผู้จดได้บันทึกด้วยเหตุด้วยตาใกล้กับความจริงเป็นส่วนมาก.

ง

กรมศิลปากรได้ให้พิมพ์ตามคำแปลที่ผู้
แปลทำไว้โดยมิได้แก้ไข

ขอกราบอนุราศอันใดที่จะพึงมีพึงได้จาก
การพิมพ์หนังสือนี้ จงบรรลุลถึง คุณหญิงทิพย์
สุรพันธุ์ พิสุทธิ ให้ดำรงอยู่ในสุคติตลอด
กาลเทอญ.

หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร
วันที่ ๑๕ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๗

NATIONAL LIBRARY

จดหมายเหตุพงศาวดาร

ขุนวิจิตรมาตรา แปล

จาก Van Vliet's Historical Account of siam

ว่าด้วยการประสูติ และการสวรรคต ของ Pra-
Inter-Va-Tsia-Thiant-Siangh-Pheevgk^๑ พระมหา
กษัตริย์ทรงธรรม เจ้าช้างเผือกกับการจลาจล ซึ่งเกิดขึ้น
ในอาณาจักรสยาม ตลอดมาจนถึงพระองค์ไฉ (Pra
ongly) ไ้ราชสมบัติทรงราชย์อยู่ทว่านั้น มีพระนามว่า
Pra-Tiavw, Prasathovgh, Pratiavw Tsangh,
Pratiavw Isiangh Ihon-Dengh Pra Thiangh
Choboa^๒ คือพระเจ้าปลงกาทอง เจ้าช้างเผือกแดงทาง
ขมวด.

๑. น่าจะเป็น “พระอินทวิไชย (เจ้า) ช้างเผือก”

๒. น่าจะเป็น “พระ เจ้า, ปราสาททอง, พระเจ้าช้าง,
พระเจ้าช้างหางแดง (พระเจ้าอยู่หัว)”

เขียนในปี ค. ศ. ๑๖๔๗

โดย

อัคริ วัน วลีเอต

อุทิศให้

อันตวัน วัน ไคเมน ผู้สำเร็จราชการ

แห่งสหรัฐของวิลันดา

ในหมู่เกาะอินดิสตะวันออก

เพื่อความกระจำงในการที่ข้าพเจ้าจะกล่าวถึงเหตุขลาจลที่เกิดขึ้นในอาณาจักรสยาม ควรจักบรรยายถึงความเป็นอยู่ของอาณาจักรของชาวสยาม ของศาสนา ตลอดจนลักษณะการปกครองบ้านเมืองเสียก่อนเริ่มเรื่อง แต่โดยเหตุที่ขอความเหล่านั้ได้มีผู้ทำไว้แล้วหลายคน ทั้งข้าพเจ้าเอง ก็ได้เขียนเรื่องนั้ไว้ทั้งหมดแล้ว

ณที่เมืองบาตาเวีย เมื่อปี ค.ศ. ๑๖๓๘ (พ.ศ. ๒๑๘๑) โดยบัญชาของท่านฟิลิปป์ ลูคัส ผู้บัญชาการที่ล่วงไปแล้วนั้น ข้าพเจ้าจึงสมัครกล่าวแต่เพียงว่า ในอาณาจักรสยาม มีกฎหมายที่เป็นหลักอยู่อันหนึ่งซึ่งวางไว้ให้ยกน่องยาเธอของพระเจ้าแผ่นดินที่สวรรคตแล้วขึ้นเป็นกษัตริย์ คัดพระโอรสออก การฝ่าฝืนกฎหมายนี้ได้เกิดมีขึ้นโดยพระเจ้าข้างเฝือก เจ้าแผ่นดินสยามทรงตั้งพระโอรสให้สืบราชสมบัติแทน น่องยาเธอผู้ซึ่ง มงกุฎจะ ต้อง เวนไปถึงเนื่องจาก ทรงโน้มไปข้าง พ่อพระทัย เป็นส่วนพระองค์ยิ่งกว่าเห็นแก่การบ้านเมือง

ความปรวนแปรในอนามย์ของพระเจ้าแผ่นดินเริ่มสังเกตได้จากพระอริยาศย์ที่เปลี่ยนไปจากเดิม แต่ก่อนพระองค์ มีพระอารมณ์ดี ชื่นบานในหมู่เสวกามาตย์ ดีต่อไพร่ฟ้าประ

ชาชน ต่อเหล่าราชบริพาร ครั้นตกปลายปี
 เกาะเดือนสิบเอ็ด ข้างแรม พระอัยยาศัยกลาย
 เป็นเกรียวกราด จนนางผู้ใหญ่ผู้น้อยไม่
 กล้าเข้าเฝ้าเพ็ดทูลข้อราชการบ้านเมืองที่สำคัญ
 และจำเป็นได้เลย พอขึ้นเดือนสิบสองพระ
 องค์ก็ทรงพระประชวรหนักทรุดลงทันที เห็น
 ได้ชัดจากพระอาการ ว่าไม่มีหวังที่จะทรงพระ
 ทูลขึ้นได้ อันนี้เป็นเหตุให้พระองค์ทรง
 แสดงพระหฤทัยจำนงเป็นครั้งสุดท้ายให้รักษาม
 งกุฏไว้ในวังหลวง ให้ราชสมบัติตกแก่พระ
 โอรสของพระองค์ ให้ตัดน่องยาเธอผู้เป็น
 รัชทายาท อันถูกต้องตามกฎหมาย ออกเสีย
 เพื่อให้การเป็นไปสมดังพระราชประสงค์ พระ
 องค์ทรงปรินิพพาน ออกญาศรีวรวงศ์ (Oya siworra-
 wongh) ซึ่งความตั้งใจจริงของท่านเสนาบดีผู้นี้ก็
 ต้องการจะสวมมงกุฎเสียเอง โดยรวบรัดจาก

พระโอรสซึ่งมีพระชนม์เพียง ๑๕ ปี และมีพระ
 นิสัยชั่วร้ายจนท่านไม่สงสัยว่าจะแคล้วความ
 เกียรติขงของไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินไปได้ อย่าง
 ไรก็ตาม เพื่อแสดงให้เห็นความยุติธรรม
 ในเรื่องสืบราชสมบัติใหม่ เพราะเหตุที่เป็นการ
 ขัดกฎหมายบ้านเมืองอยู่ พระเจ้าแผ่นดิน
 กับ ออกญาศรีวรวงศ์ไคร่ ทราบความในใจของ
 บรรดาขุนนางข้าราชการ ก็เรียกประชุมขุนนาง
 ด้วยเรื่องนี้ แต่ก็ไม่มีใครกล้าพูดออกมาได้
 เต็มปากสักคนเดียว มีบางคนอ้อมแอ้มแบ่ง
 รับแบ่งสู้ นอกจากนั้นก็นิ่งเงียบไม่พูดอะไร
 เลย จนกระทั่งถูกออกญาศรีวรวงศ์บังคับ จึง
 กล่าวออกมาว่า ตนเชื่อว่าพระโอรสก็ทรง
 พระเจริญวัยพอที่จะ ครอบครอง บ้านเมืองสืบ
 พระวงศ์ได้แล้ว ข้างพระมหาอุปราชนั้นก็
 พระโอรสอยู่ อาจให้พระโอรสสืบตำแหน่ง

วังหน้าได้ อย่างเดียวกับที่พระเจ้าแผ่นดิน
โปรดให้พระโอรสสืบตำแหน่งวังหลวงณบัดนี้
แต่ขุนนางอีกพวกหนึ่ง มีออกยากลาโหม
(Oya Clahom) ออกญา..... (Oya Kheeu)^๑
ออกพระท้ายน้ำ (Opera Taynam) ออกพระ
ศรีเนาวรัตน์ (Opera Sirsy Anerat) ออกพระ
จุฬา (Opera Tiula) ออกหลวงธรรมไตรโลก
(Oloangh Than Aray-laco)^๒ เป็นต้น เห็นว่า
พระมหาอุปราช มีสิทธิ์ที่จะได้รับราชสมบัติ
ขุนนางพวกนี้พากันกล่าวอย่างองอาจว่าพระราช
กำหนด กฎหมายโบราณ ของบ้าน เมือง หากควร
ที่จะถูกละเมิดทำนองนี้ไม่ ส่วนขุนนางอื่นๆ
นอกไปจากนี้ขอให้เรื่องอยู่ในพระบรมราชวินิจฉัย
ของพระเจ้าแผ่นดิน โดยมีคำแถลงว่า

๑. น่าจะเป็น “ออกญาเดโช” คู่กับออกพระท้ายน้ำ
๒. ยังสงสัยว่าจะถูกหรือไม่

ทั้งพระมหากษัตริย์และพระโอรสต่างก็ทรงพระ
คุณสมบัติ ควรแก่ที่จะเป็นกษัตริย์อันประเสริฐ
เสมอ ๆ กัน พระเจ้าแผ่นดินทรงตั้งองค์ไหน
ให้สืบราชสมบัติ เขาก็ยอมรับเป็นพระมหา
กษัตริย์ทั้งนั้น

ตามคำแนะนำของออกญาศรีวรวงศ์ พระ
เจ้าแผ่นดินทรงสถาปนาพระโอรสองค์ใหญ่ขึ้น
เป็นรัชทายาทโดยไม่คำนึงถึงพระราชกำหนด
กฎหมายบ้านเมืองอย่างใดหมด และเมื่อ
ใกล้จะสวรรคต ได้มีรับสั่งไว้แก่ออกญาศรี
วรวงศ์ว่า ให้แจ้งพระราชประสงค์ครั้งสุดท้าย
แก่บรรดาขุนนางข้าราชการภายหลังที่สวรรคต
แล้วทันที กับให้ออกญาศรีวรวงศ์ช่วยเหลือ
พระโอรสให้ได้ราชสมบัติ และให้ดูแลความ
เป็นไปของพระโอรส ตลอดจนเอาใจใส่ให้
บ้านเมืองเรียบร้อยด้วย ระหว่างเวลาที่พระ

เจ้าแผ่นดินทรงพระประชวรอยู่นั้น ออกญา
 ศรีวรวงศ์ได้จัดการให้จุกช่อง ล้อมวง พระ
 ราชวังแน่นหนา กวดขันไม่ให้ใครเข้าออก
 ออกในได้โดยไม่ได้รับอนุญาตจากท่าน ไม่มี
 มีขุนนางคนไหนคนหนึ่งใดสามารถ เข้าเฝ้าฟังพระ
 อาการ พระเจ้าแผ่นดินได้ ในระหว่างนั้น เลย
 พระกระเสาะรับสั่ง ต่าง ๆ ที่นำไป แจ้งในที่ประ
 ชุมขุนนางได้ ถูกนำไปโดยปาก ของ ท่านเสนา
 บัติผู้ผู้เดียวเท่านั้น และเพื่อที่จะพราง
 พระมหาอุปราช กับพวกขุนนางที่ปรารถนา จะ
 ให้การสืบราชสมบัติ เป็นไปตามกฎหมาย บ้าน
 เมือง ออกญาศรีวรวงศ์สร้างทำให้ข่าวกระจาย
 ไปว่าพระเจ้าแผ่นดินทรงมีพระอาการดีขึ้น มี
 เหตุผล ที่ควรหวังได้ ว่า พระอาการ ประชวรไม่
 เป็นที่น่าวิตกอย่างใดเลย

การขัดขวาง ต่อพระ ราชประสงค์ ของ ขุนนาง บางคน เป็น เหตุให้ พระเจ้า แผ่นดิน ทรงเป็นทุกข์ และยังเป็นทุกข์หนักขึ้น เมื่อทรงทราบว่าออกญากลาโหม แม่ทัพข้าง และทหารเดินเท้า ของ ประเทศ เข้าข้าง ฝ่าย พระราชวังบวร ดังนั้นเพื่อปราบเสี้ยนหนามอันจะเป็นเครื่องกีดขวาง การสืบราชสมบัติของพระโอรสพระเจ้าแผ่นดินให้ออกญาศรีวรวงศ์พุดจาทบาทามออกญาเสนาภิมุข (Oya Senaphimoc) แม่กองอาสาญบุน ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินสยามแต่ก่อน ๆ มาทรงแต่งตั้งให้ควบคุมญบุนมีจำนวนประมาณ ๖๐๐ คนเข้าเป็นพวก พระราชประสงค์อันนี้เป็นผลสำเร็จ ออกญาเสนาภิมุขรับสัญญา และสาบานตัวตามพิธีว่าจะช่วยพระโอรสให้ได้ขึ้นครองราชสมบัติ เพื่อให้เป็นที่ไว้วางใจ ออกญาเสนาภิมุขได้วางทหาร

ญ์ปุ่นในพระราชวัง และตามบริเวณใกล้เคียงไว้
อย่างลับ ๆ ข้างฝ่ายออกญาตากลาโหม โดยที่
เกรงว่าพระเจ้าแผ่นดินจะทรงพระทุเลามากกว่า
สวรรคต ประกอบกับเหตุที่ท่านได้แสดง
อาการ ขัดขวาง ต่อการ สืบราช สมบัติ ของพระ
โอรสอย่างแข็งแรงด้วย จึงพยายามเกลี้ย
กล่อม ออกญา เสนาภิมุข กับ สมัคร พรรคพวก
ให้เข้าช่วยสนับสนุนพระมหาอุปราช ขึ้นครอง
ราชสมบัติ ท่านแม่กองญ์ปุ่นได้รับคำสั่งของ
ออกญาศรีวรวงศ์ไว้แล้ว ก็ใช้เล่ห์เหลี่ยมใน
เชิงพูดเป็นทิว้ายินยอมเข้าด้วย ทั้งนี้เพื่อ
มิให้เสียความตั้งใจ ของผู้ซึ่งบากหน้ามาขอให้
ร่วมมือกันนั้น ๆ ฝ่ายออกญาศรีวรวงศ์ไม่มั่นใจใน
การที่มีอาสาญ์ปุ่น และทหาร ล้อมวัง บังคับ
ตัวท่าน ก็จัดการนำทหารอีก ๔๐๐๐ คนเข้า
มาไว้ในพระราชวังลับ ๆ แล้วจัดทหารอีก

๑๐๐๐๐ คนเตรียมไว้ในตำบลดึกกรุงพร้อมสรรพ ท่านออกประกาศว่าพระเจ้าแผ่นดินมีพระประสงค์ที่จะทรงใช้ทหารเหล่านี้ ในการประพาศ ซึ่งตั้งพระทัยไว้ว่าจะเสด็จในที่ที่พระโรคพาหุสหนัก การที่ออกญาศรี-วรวงศ์ทำเช่นนั้นก็เพื่อลวงคนอื่น ๆ

ออกญาศรีวรวงศ์มีเวลาทำการตระเตรียมและจัดทำทุกสิ่งทุกอย่างพร้อมสรรพ ก่อนเวลาที่พระเจ้าแผ่นดินสวรรคต ซึ่งการนี้ได้เป็นไปเมื่อวันที่ ๒๒ ของเดือนอ้ายปีมะโรง นำความเสียใจอย่างใหญ่หลวงมาสู่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินที่ได้ฟังพระบรมโฑธิสมภารเป็นสุขมาตลอดรัชกาล เมื่อเวลาสวรรคตพระองค์มีพระชนมายุเพียง ๓๘ พรรษา จึงนับว่าพระองค์มาเสด็จล่วงลับไปแต่ในวัยหนุ่มมาก หลังจากที่ได้ครองราชสมบัติอยู่เพียง

๕ ปี บ้านเมืองเป็นสุขเกือบตลอดรัชกาล
 พระองค์มีพระชายาหลายองค์ มีพระโอรส
 ๕ องค์ พระธิดา ๘ องค์ โดยมากยังทรง
 พระเยาว์อยู่ทั้งนั้น ในส่วนพระองค์พระเจ้า
 แผ่นดินทรงมีพระทัยโอบอ้อมอารี ทรงเป็น
 นักเรียน ไม่ใช่ชนักรบ มีพระราชศรัทธาเลื่อม
 ใสในทางศาสนา ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล
 เท่า ๆ ที่ทรงเอาพระทัยใส่ใน การพระศาสนา
 และพระราชกำหนดกฎหมายบ้านเมืองอยู่เป็น
 เนิื่องนิตย์ พระองค์ทรงบริจาทานแก่สมณะ
 ชีพราหมณาจารย์ และยากจรรณิกเป็น
 อันมาก ทรงบูรณะปฏิสังขรณ์ วัดวาอาราม
 เจดีย์สถาน ตลอดจน พระราชวัง และ สถานที่
 ที่เป็นของระดับประตบ้านเมืองต่าง ๆ ยิ่ง
 กว่าบรรพมหาราชของพระองค์ได้ทรงกระทำมา
 แต่หนหลัง พระองค์ท่านนั้น เมื่อได้ทรง

ทราบว่าคุณนางมิ่งมีก็ดี ได้ทรงเห็นคุณนาง
 แต่งตัวสวยสง่า มีข้าทาสบริวารพรั่งพรู บ้าน
 ชื่องดงามโอโง่งก็ดี ทรงมีพระหฤทัยยินดี
 ยิ่งนัก พระองค์โปรดให้สร้าง เรือนหลวง
 สำหรับคุณนางในกรมวัง หลายหลัง พระองค์
 รักความยุติธรรม รักตุลาการที่เที่ยงตรง รัก
 คนที่ดีทั่วไป ทรงเอาพระทัยสอดส่องดูแล
 ทุกข์สุขของไพร่ฟ้าประชาชน ตลอดจนชาวต่าง
 ประเทศบรรดาที่อยู่ในบ้าน เมือง ของพระองค์
 เป็นที่ยิ่ง โดยเหตุนี้พระองค์จึงได้ชื่อว่าเป็น
 พระโพธิสัตว์ (Saint) เป็นที่เคารพนับถือ
 อย่างสูงของไท่ต่างด้าว ท้าวต่างแดน จนอริ
 ราชศัตรูไม่กล้ามาข่มขู่ บิดา ฉะนั้นจึงไม่น่า
 ประหลาด อันใดในการ ที่พระองค์ได้พระนาม
 พิเศษเฉลิมพระเกียรติยศว่า พระมหाराชเจ้า
 ทรงธรรม (Great and just)

ทันทีที่พระเจ้าแผ่นดินสวรรคต ออกญา
ศรีวรวงศ์ให้หาบรรดาขุนนางใหญ่ น้อย เข้ามา
ยังพระราชวัง พวกขุนนางพากันเข้าใจว่าเป็น
กระแสพระบรมราชโองการของพระเจ้าแผ่นดิน
ก็มาหมดไม่มีใครขาดสักคนเดียว ออกญา
ศรีวรวงศ์แถลงต่อพวกขุนนางว่า พระเจ้า
แผ่นดินเสด็จสวรรคต ประมาทช้วนาศิกามา
แล้ว (แต่ก็ยังมีขุนนางบางคนเชื่อว่าพระเจ้า
แผ่นดินสวรรคตมานานแล้ว หากแต่ว่าปกปิด
ความไว้) และเมื่อก่อนสวรรคตพระองค์
ได้เสด็จ พระ หลุฑย จ้างให้ พระโอรส องค์
ใหญ่รัชทายาทสืบราชสมบัติต่อไป อนึ่ง
พระองค์ ทรงปรารถนา ให้ตัวท่าน ทำการ ช่วย
เหลือพระโอรส แนะนำข้าราชการบ้านเมือง
ต่าง ๆ ด้วย ที่นั่นพระโอรสก็เสด็จขึ้นประทับ
บน พระ ราชบัลลังก์ ใน ท่าม กลาง ขุนนางใหญ่
น้อยอย่างพระมหากษัตริย์ สืบราชสมบัติตาม

พระราชกำหนดกฎหมาย ออกญาศรีวรวงศ์ได้
ประกาศรับรองการสืบราชสมบัตินี้ว่าเป็นไป
ตามพระราชพิธีกรรมของสมเด็จพระชนกา-
ธิราช ให้ขุนนางทั้งปวงรับรองพระโอรสเป็น
พระเจ้าแผ่นดิน พวกขุนนางก็รับรองโดย
คล้อยตามบ้าง โดยความกลัวศัตรู และกอง
ทหารซึ่งทำนเสนาบดีนำเข้ามาไว้ในพระราชวัง
หลวงบ้าง

ขุนนางผู้ซึ่งปรากฏว่า เป็นฝ่ายข้างพระ
มหาอุปราช หรือผู้ซึ่งไม่ได้แสดงออกมาให้
ประจักษ์ว่า เป็น พวกใด ในเมื่อ ในพระโกศ
มีพระประสงค์จะทราบความในใจคราวนั้น ได้
ถูกจับทันที ทุกคนถูกจำจองอย่างกวตขัน
บ้านช่องทรัพย์สมบัติถูกยึดแย่ง ข้างทาส
บริวารถูกคร่าไปสิ้น ในเวลาเดียวกันนี้พระ
เจ้าแผ่นดินองค์ใหม่ให้อ่านักโทษที่เป็นตัวการ
สามคนออกจากคุกไปฆ่าสับฟันเป็นท่อนน้อย

ท่อนใหญ่ ที่ทำช้าง (Thacham)^๑ อันเป็นประตูละ
พระราชวังแห่งหนึ่ง ฐานเป็นผู้ก่อการจลาจล
และกบฏต่อพระองค์ รัชทายาทที่ถูกต้องตาม
กฎหมายแท้ ศีรษะ และอวัยวะส่วนต่าง ๆ
ได้ถูกนำไปแขวนประจานตามที่สูง ๆ ในเมือง
หลายแห่ง เพื่อให้เป็นเยี่ยงอย่างแก่ผู้ที่มี
ความประสงค์จะทำการขัดขวางการสืบราชสม-
บัติคราวนี้ นอกจากนั้นบรรดาทรัพย์สมบัติ
ของนักโทษทั้งสามได้ถูกริบราชบาตร พระ
เจ้าแผ่นดินโปรดให้แจกจ่าย บันกั้นในระหว่าง
พวกขุนนางที่โปรดปราน

นักโทษตัวการที่ถูกฆ่าสามคนนี้เป็นขุนนาง
ผู้ใหญ่ในจำพวกที่เปี่ยมไปด้วยอำนาจ เปี่ยม
ไปด้วยทรัพย์ศฤงคารบริวาร เปี่ยมไปด้วย

๑. ชื่อสงสัย เพราะอ่านตามตัวเขียน “ท่าช้าง”
ก็ได้ อีกอย่างหนึ่ง แต่ประวัติทำช้างนั้นมิจริง
เรียกว่า ประตูละช้างวังหน้า

ยศศักดิ์อัครฐานเป็นเลียดอยู่ในพระราชอาณา
จักร ในรัชกาลก่อน ๆ ท่านขุนนางทั้งสาม
นี้เป็นที่โปรดปรานยิ่งของพระเจ้าแผ่นดิน และ
เป็นที่นิยมชมชื่นของประชาชนด้วย คนหนึ่ง
คือ ออกญากลาโหม แม่ทัพช้างเผือกเป็น
ขุนนางผู้ใหญ่คนหนึ่งในหกคนด้วยกัน เป็น
คนที่มั่งคั่งที่สุดคนหนึ่งในเมืองไทย มีข้า
ทาส มากกว่า ๒๐๐๐ คน มีช้าง ๒๐๐
เชือก มีม้างาม ๆ อีกมากมาย คนที่สอง คือ
ออกพระท้ายน้ำ แม่ทัพม้าผู้ซึ่งแต่เดิมเป็น
ออกญาพระคลัง (Oya bergkelang)^๑ อยู่ห้าปี

๑. เห็นจะหมายถึงเสนาบดี ๖ ตำแหน่ง ซึ่งยก
เป็นอรรคมหาเสนา ๒ คือ สมุหนายก และ
สมุหพระกลาโหม กษัตริย์สมัย ๕ มี เวียง วัง
คลัง นา ตัวออกญากลาโหมนี้ คงเป็นที่อรรค
มหาเสนาสมุหพระกลาโหม

๒. เห็นจะหมายความว่าไต่ว่าที่พระคลัง

กับสองเดือนได้สะสมทรัพย์เงินทองไว้มาก
 เมื่ออยู่ในตำแหน่งนี้ในพระโกษฏ์ทรงยกย่อง
 ชมเชยเป็นพิเศษฐานเป็นผู้ได้รั้งงานราชการ
 และมีฝีปากในเชิงพูด คนที่สาม คือ ออก
 หลวงธรรมไตรโลก (Oloangh Thamtraylocq)
 ผู้ซึ่งเคยเป็นเจ้าเมืองตะนาวศรี (Tanassary)
 เป็นขุนนางมาแล้ว ที่มีอาวุโส เป็นที่เคารพ
 นับถืออย่างสูงของขุนนางทั่วไปอยู่ในเวลานี้
 ความตายอันบังเกิดแก่ท่านขุนนางทั้งนี้มิใช่
 เหตุอื่น เหตุเนื่องมาแต่ความจงเกลียดจงชัง
 ของออกญาศรีวรวงศ์อย่างเดิวนั่น เขา
 ต้องตายอย่างน่าอนาถทั้ง ๆ ที่รู้ว่าคุณไม่มี
 ความผิดอะไรเลย

มีขุนนางอีกสองคนคือออกพระศรีเนาวรัตน์
 กับออกพระจุฬา ได้ถูกมัดมือไพล่หลังนำตัว
 ออกจากคุกไปยังประตูพระราชวัง เพื่อเอาไป

ประหารชีวิตด้วยกัน แต่ออกญาเสนาภิมุข
 แม่กองอาญาแผ่นดิน ได้ช่วยชีวิตคนทั้งสอง
 โดยถลันเข้าไปโอบล้อมเอาตัวท่านกัน คม
 ดาบเพื่อฆณาฏไว้ พลังบอกไปยังออกญา
 ศรีวรวงศ์ให้ยกโทษขุนนางทั้งสอง การขอโทษ
 โดยให้เห็นแก่ไมตรี ประสมกับคำขอร้อง
 ของพระสงฆ์เป็นผลให้ขุนนางทั้งสองรอดชีวิต
 แต่ต้องถูกริบตำแหน่ง รับทรัพย์สมบัติ รับ
 ยศฐานบรรดาศักดิ์ แม้อันอิสสรภาพโดยที่
 ต้องไปติดเรือนจำจนกระทั่งพ้นสมัยจลาจล
 ซึ่งในระหว่างนั้นปรากฏว่าบางคนถูกฆ่า บาง
 คนถูกเนรเทศ บางคนได้รับความกรุณาปล่อย
 ให้เป็นอิสสรภาพบรรดาผู้ที่ไม่ได้สำแดงออก
 มาให้ชัดเจนในเรื่องการสืบราชสมบัติก็ดี ผู้ที่
 พุดกำกวมเป็นสองเสียงก็ดี หรือผู้ที่กล่าวว่า
 แล้วแต่พระเจ้าแผ่นดินจะโปรดสถาปนาเจ้า

องค์หนึ่งองค์ใดที่ทรงเห็นชอบให้สืบราชสมบัติ
ก็ดี เหล่านี้ถูกจับไปขังคุกหมด สมบัติพัสดุดูฐาน
ก็ถูกริบจนสิ้นเชิง กระทั่งเมื่อพระองค์ทรง
รู้สึกสงสารจึงได้โปรดให้พ้นโทษ

พระเจ้าแผ่นดินสวรรคตแล้ววันรุ่งขึ้น พระ
โอรสผู้ใดสืบราชสมบัติก็ให้หาบรรดาขุนนาง
ผู้ใหญ่ผู้น้อยตลอดจนมหาดเล็กในพระโกศ
เข้าไปในพระราชวัง ให้ถวายบังคมพระองค์
แล้วดื่มน้ำพิพัฒน์สัตยา ซึ่งพราหมณ์หรือ
พระสงฆ์เป็นผู้แช่งน้ำสำหรับการนี้ แล้ว
พระองค์ก็ได้รับพระนามว่า Pra Ongh Thit
Terrastia^๓ ฉะนั้นนับว่าพระองค์ได้ราชสมบัติ
โดยผิดประเพณี และกฎหมายบ้านเมืองด้วย
เสียเลือดแต่น้อย ปราศจากการขัดขวางรุนแรง
ใด ๆ ทั้งสิ้น ในวันเสด็จขึ้นเถลิงราช

๓. น่าเป็น “พระองค์ เศษฐาภิราช”

สมบัตินั้น ทรงพระกรุณาโปรดให้ปล่อย
ขุนนางที่ติดคุก และถูกเนรเทศในแผ่นดิน
ก่อนหลายคนด้วยกัน แล้วโปรดให้เข้าเฝ้า
กับโปรดให้ปล่อยนักโทษที่ต้องพ้นนาการอีก
มาก การกระทำเช่นนี้เป็นเครื่องนำมาซึ่ง
พระเกียรติคุณในโอกาสเถลิงราชสมบัติใหม่

เมื่อพระเจ้าแผ่นดินหนุ่มได้สวมมงกุฎราชา
ภิเศกเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ออกญาศรีวรวงศ์
ก็กราบทูลแนะนำให้แต่งตั้งผู้ที่มีความชอบต่อ
แผ่นดิน และเป็นต้นน้ำของประชาชนขึ้น
แทนที่ขุนนางข้าราชการซึ่งถูกประหารชีวิตไป
แล้วกับขอให้ปูนบำเหน็จขุนนางใหญ่น้อยที่
ความชอบเป็นพิเศษ หรือที่มีความจงรักภักดี
ต่อพระองค์ให้สมกับยศศักดิ์ แต่สิ่งที่ออกญา
ศรีวรวงศ์ปรารถนากว่าอะไร ๆ ทั้งหมดก็คือ
ให้พระเจ้าแผ่นดินทรงพิจารณาถึงนิสสัยใจคอ

ถึงความจงรักภักดี ถึงคุณสมบัติ ถึงชีวิต
ตลอดจนการกระทำที่แล้ว ๆ มาของตัวท่าน
ที่จะได้รับเกียรติยศให้ว่าที่ออกญาภราโหม
ดูตามความสำคัญและอำนาจของตำแหน่งที่
มอบหมายให้ท่านบังคับบัญชาชั้น ๆ ให้รอบ
คอบ เพราะความไม่ซื่อตรงข้างฝ่ายเสนาบดี
เป็นสิ่งที่ควรกลัวในเมื่อจะแต่งตั้งขึ้น ยิ่งเป็น
เสนาบดีที่ทหารทั้งหมดขึ้นอยู่ในอำนาจอย่าง
นี้ด้วยแล้วก็เป็นอันตรายมากที่สุด ออก
ญาศรีวรวงศ์พูดให้เห็นใจทีเดียวว่า แม้
ตำแหน่งที่ท่านได้รับจะเป็นตำแหน่งเปิดโอกาส
ให้แก่ท่านทุกช่องทุกทางก็ดี แต่ท่านก็จะไม่
ปฏิเสธเลยที่จะรับตำแหน่งที่ไม่สำคัญ เพื่อ
เห็นแก่ความสำคัญในความปลอดภัย ส่วน
พระองค์พระเจ้าแผ่นดิน และความมั่นคง
ของอาณาจักร พระเจ้าแผ่นดินทรงเห็นชอบ

ด้วยตามคำของออกญาศรีวรวงศ์ ก็พระราชทานทรัพย์สินสมบัติที่รับมาจากขุนนางที่ถูกฆ่าถูกเนรเทศ ถูกถอดแก้บรดาขุนนางที่ออกญาศรีวรวงศ์กราบทูลบอกชื่อ โดยมากเป็นขุนนางที่ขึ้นอยู่กับออกญาศรีวรวงศ์ มากกว่าขึ้นอยู่กับพระเจ้าแผ่นดิน ทรัพย์สินสมบัติส่วนใหญ่กับตำแหน่งกลาโหมนั้นโปรดพระราชทานออกญาศรีวรวงศ์ ส่วนตำแหน่งออกญาศรีวรวงศ์ก็พระราชทานน้องชายของท่านออกญากลาโหมใหม่ เมื่อเป็นเช่นนั้นก็แปลว่าตัวท่านได้เป็นประมุขของกองทัพ (คือสมุหพระกลาโหม) น้องชายได้เป็น (จตุสดมภ์) เสนาบดีว่าการวังและเป็นนายกของมนตรีสภา ซึ่งทั้งสองได้กราบทูลแถลงต่อพระเจ้าแผ่นดินว่าไม่มีอะไรอีกแล้วที่จะพึงต้องทรงเกรงกลัวในเมื่อตำแหน่งสำคัญทั้งสองอยู่ในมือของเขาทั้งสองพี่น้องนี้

อย่างไรก็ตาม เวลานั้นออกจะรู้สึกกันอยู่
 ว่ายังนอนตาหลับไม่ได้ ในเมื่อพระมหา
 อุปราชพระเจ้าอาของพระเจ้าแผ่นดินยังมีพระ
 ชนม์อยู่ พระองค์ท่านทำให้พวกนั้นหนักอก
 โดยที่แม้ว่าได้ถูกเชิญให้เสด็จเข้าไปในพระ
 ราชวังเป็นเท่าหนึ่งเท่าไร พระองค์ท่านก็ปฏิเสธ
 ไม่ยอมเสด็จเอาเลยทีเดียว เหตุนี้ทำให้ออก
 ญาทดโหมไม่สบายใจ จึงจัดของกำนัลไปให้
 เป็นสินน้ำใจออกญาเสนาภิมุขให้รับสัญญา
 และสาบานว่าจะนำพระมหาอุปราชเข้ามายัง
 พระราชวังอย่างเพศมรวาส เพราะถ้าเป็น
 สมณะเพศเข้ามาก็ไม่มีการกล้ำถ่มมือทำร้าย
 พระองค์ได้เพื่อให้เป็นไปตามสัญญา ออกญา
 เสนาภิมุขได้ไปเฝ้าพระมหาอุปราช แสร้งทำ
 เป็นที่เลี้ยวใจในเมื่อเห็นพระองค์ท่านถูกแย่ง
 ราชสมบัติ เมื่อสิ้นแผ่นดินในพระโกษฐ์

พูดกันออกมาดัง ๆ ถึงการที่เอาขุนนางผู้ใหญ่
ผู้น้อยไปฆ่าฟันเนรเทศขังคุกต่าง ๆ ในที่สุด
เมื่อได้พรรณนาถึงการปกครองอันชั่วร้ายทารุณ
ของพระเจ้าแผ่นดิน และอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของ
ออกญากลาโหมแล้ว ก็กล่าวกับพระมหา
อุปราชว่า ตัวเขากับขุนนางใหญ่น้อยอีกหลาย
คนมีใจเจ็บร้อนแทนแผ่นดินถึงกับเคยคบคิด
กันจะล้างพระเจ้าแผ่นดินกับออกญากลาโหม
แล้วยกพระองค์ท่านขึ้นครองราชสมบัติสืบไป
ออกญาเสนาภิมุขเสริมต่อไปว่าถ้าหากพระมหา
อุปราชเต็มใจที่จะเสด็จเข้าไปยังพระราชวัง
กับเขาแล้ว เขาจะให้ทหารสู้รบกับสมัครพรรค
พวกของเขา ช่วยกันปลงพระเจ้าแผ่นดินลง
จากราชสมบัติ ขับไล่ออกไปจากพระราชวัง
พร้อมกับขุนนางตัวโปรด เปิดทางให้พระมหา
อุปราชเสด็จขึ้นผ่านสมบัติต่อไป เรื่องนี้แม่

พระมหาอุปราชจะได้รับคำตักเตือนอย่างแข็ง
 แรงว่าไม่ให้กระทำ แต่พระองค์ท่านก็หลง
 เชื้อออกญาเสนาภิมุขง่าย ๆ พระองค์เสด็จ
 ไปกับคนกบฏคนนี้ตรงไปยังพระราชวังที่เดียว
 และเมื่อได้ทอดพระเนตรเห็นทหารยามญู่ป็น
 ที่ประตูพระราชวังก็ยิ่งทรงไว้ใจออกญาเสนา
 ภิมุขมากขึ้น ที่นั่นคนทรยศก็เริ่มทำการตามที่ได้รับ
 สัญญาไว้กับออกญากลาโหม โดยทูลพระมหา
 อุปราชว่าบรรดาสมักรพรรคพวกซึ่งจะได้พบ
 ในพระราชวังนั้น ล้วนถืออาวุธครบมือรอคอย
 เสด็จถึงเมื่อไรก็จะได้ลงมือทันที จึงเป็นการ
 จำเป็นที่พระมหาอุปราชจะต้องทำตัวให้เหมือน
 คนเหล่านั้น ควรเปลี่ยนผ้ากาสาตัวพัสดร์ซึ่งแต่
 นั้นไปจะไม่มีประโยชน์อะไรนั้นออกเสีย ทั้ง
 นี้เพื่อแสดงให้เห็นว่าพระองค์ท่านมีน้ำใจเอา
 งานเอาการจริงจัง พระมหาอุปราชมิได้ระแวง

ในคำแนะนำของออกญาเสนาภิมุข ก็เปลี่ยน
 ผ้ากาสาวพัสด์ร้อออกเป็นฆราวาส แต่พอ
 พระองค์อย่างเข้าประตู่พระราชวังกับออกญา
 เสนาภิมุขและทหารญี่ปุ่นเท่านั้น ก็ถูกจับเข้า
 เครื่องพันธนาการทันที ครั้นแล้วก็นำเข้า
 ไปยังหน้าที่นั่ง ข้างออกญากลาโหมนั้นเห็นว่า
 หมดศัตรูที่ควรกลัว โดยได้ตัวคนที่ลงเอา
 เป็นต้นเหตุกบฏจลาจล และเป็นคนที่ทำให้
 ท่านหนักอกนั้นแล้ว ก็แสดงความขบอ
 ขอบใจออกญาเสนาภิมุขในเรื่องนี้เป็นที่ยัง
 กับให้รางวัลอีกเป็นอันมาก ส่วนพระมหา
 อปราชผู้นำสงสารได้ถูกวางบทให้ปลงพระชนม์
 ชีพ แต่พระเจ้าแผ่นดินไม่มีพระประสงค์จะ
 ให้พระหัตถ์เบือนโลหิตพระเจ้าอาสภามนตรี
 ก็พิพากษาให้เป็นเนรเทศไปยังพิพรี (Pipry)^๑

๑. เมืองเพิร์ชบุรี

ซึ่งณที่นั้น เขาเอาพระองค์ท่านปล่อยไว้ใน
 เหวลึก เจตนาจะให้สิ้นพระชนม์ด้วยความ
 อุดรภัยโดยวิธีลดอาหารที่ส่งให้เสวยให้น้อย
 ลงทุก ๆ วันการควบคุมกระทำกันเป็นระเบียบ
 กวดขัน มีตั้งข้าหลวงขึ้นคณะหนึ่งสำหรับไว้
 ดูพระมหาอุปราชวันละสามครั้งเพื่อทำรายงาน
 และข้อสำคัญก็เพื่อดูให้เห็นประจักษ์ว่าพระ
 มหาอุปราชได้สิ้นพระชนม์จริงด้วย

ได้ ๆ กันกับเวลาที่พระมหาอุปราชถูกวาง
 โทษให้ส่งไปให้สิ้นพระชนม์นั่นเอง ญาติคน
 หนึ่งมีนามว่าออกหลวงมงคล (Oloang Man
 cough) ได้รับออกจากพระราชวังพร้อมด้วย
 นื่องชายลอบไปยังพิพิธธานี ณที่นั้นออก
 หลวงมงคลได้เข้าหาพระสงฆ์เล่าให้ฟังถึงความ
 อยู่ดัดธรรมในการวางบทลงโทษพระมหาอุปราช
 ขอให้พระสงฆ์ช่วยเหลือตามอุบายที่ตนคิดจะ

แก้ไขให้พระมหาอุปราชพ้นจากเงื้อมมือเพ็ชฌ
 ฆาฏนั้นด้วย แต่พระสงฆ์เกรงพระราชอาญา
 ทั้งเห็นว่าโอกาสที่จะช่วยพระมหาอุปราชมี
 น้อยนัก ค่าที่จำนวนผู้คุมและทหารซึ่งดำเนิน
 การจะให้พระมหาอุปราชสิ้นพระชนม์มาก ก็
 ไม่อยากจะสมรู้เป็นใจด้วยอย่างออกหน้า แต่
 อย่างไรก็ดีท่านยังติดใจรักพระมหาอุปราชใน
 ข้อที่ทรงยึดเอาธงไชยพระอรหันต์เป็น เครื่อง
 บั๊องกันไม่ให้พระเจ้าแผ่นดินกับพวกขุนนาง
 สอดเกล้าว่าพระองค์ท่านทำตัวเป็นรัชทายาท
 เป็นการรักษาพระชนม์ชีพ ประกอบด้วย
 พระองค์ท่านลงพระอุโบสถ เป็นกิจวัตรมิได้
 ขาด ทรงเจริญสมณะธรรมมั่นคงในสมณะ
 เพศ ดังนั้นจึงพร้อมใจกันช่วยออกหลวงมงคล
 และน้องชายกับพวกข้าทาสชุด บ่อ บ่อ หนึ่ง
 แล้วเจาะรวงให้เป็นทางไปใต้ดิน คล้ายเหมือง

จากบ่อนั้นไปทะลุยังเหวที่พระมหาอุปราชต้อง
 ขัง งานค่อยล่วงไปด้วยใจกตัญญูและร้อนรน
 ที่จะให้พระมหาอุปราชได้รับอิสระภาพ จน
 กระทั่งคืนวันหนึ่งขณะที่ออกหลวงมณฑลเข้าไป
 ตามทางใต้ดินแต่ลำพังจนไกล ก็ได้ยินเสียง
 พระมหาอุปราชถอนพระทัยยาวแล้วรับสั่งออก
 มาว่า “โอ้เอ๋ย ความตายใกล้เข้ามาเต็มที
 แล้ว โฉนเราจะได้น้ำเสียก่อนสักจอก
 หนึ่งหนอ” เสียงที่ได้ยินทำให้ออกหลวง
 มณฑลมีมานะ รีบกลับขึ้นไปแจ้งแก่พรรค
 พวกว่าพระมหาอุปราชยังมีพระชนม์อยู่เมื่อ
 ได้ปรึกษากันถึงเหตุการณ์คับขันซึ่งเห็นกัน อยู่
 ว่าจะชักช้าไม่ได้อยู่สักครู่หนึ่ง ก็เป็นที่ตกลง
 ตามคำแนะนำของพระสงฆ์ว่า ออกหลวง
 มณฑลจะต้องบีบบอกทาสคนหนึ่งให้ตายด้วยน้ำ
 มือตนเอง แล้วหามร่างไปทางอุโมงค์ไปยัง

เหว จัดการสับเปลี่ยนแทนตัวพระมหาอุปราช
 เอลดององค์ของพระอุปราชสวมเข้าที่ตัวทาส
 คนนั้น การก็เป็นไปตามที่ตกลงกันเรียบร้อย
 ฝ่ายพวกผู้คุมได้เห็นพระมหาอุปราชมีอาการ
 ร่อเร่อยเมื่อตอนเย็นแล้ว ก็เลยไม่สงสัยว่า
 ร่างอันปราศจากชีวิตที่ก้นเหวที่ตนได้เห็นใน
 ตอนเช้าวันรุ่งขึ้นนั้นจะไม่ใช่องค์พระมหาอุป
 ราช เขาช่วยกันกลบเหวโดยมิได้ถูกต้อง
 ร่างและมิได้แสดงความเคารพศพให้สมพระ
 เกียรติยศเสร็จแล้วก็นำข่าวสันพระชนม์ของ
 พระมหาอุปราชกลับไปยังพระราชวัง ข่าวนั้นเป็น
 ที่ตอกดีใจกันทั่วหน้า ถึงกับพระเจ้าแผ่นดิน
 และท่านมหาเสนาบดีคิดว่าไม่มีอะไรอีกแล้ว
 ที่จะก่อความยุ่งยากให้แก่บ้านเมือง พวกกัน
 ถือเอาว่าพ้นอันตรายเลยทีเดียว

นายพันธุ์ ลักษณะสุด ผู้พิมพ์โฆษณา
โรงพิมพ์โสภณ ๑ ถนนราชบพิธ พระนคร

๒๐/๖/๙๙